

Asia: VN/24081/2023

Varmuusvankeuden käyttöönotto ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittäminen - Arviomuistio

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Oikeusministeriön arviomuistio 2024:42 on kokonaisuudessaan huolellisesti laadittu ja koskee yhteiskunnallisesti merkittävää kysymystä. Arviomuistiossa pääpaino on varmuusvankeutta koskevan lainsäädännön käyttöönotolla ja sitä koskevilla sääntelyvaihtoehdoilla. Elinkautisvankien vapauttamismenettelyyn kohdistuu lähinnä teknisluontoisia muutosesityksiä. Esitykset tältä osin koskevat jo noudatetun käytännön kirjaamista lakiin sekä uusimisriskin arvioinnin pakollisuudesta luopumista. Muutosesitykset ovat tältä osin kannatettavia.

Varmuusvankeus merkitsisi voimaan tullessaan periaatteellisesti merkittävää poikkeusta suomalaisesta tekorikosoikeuden perinteestä. Jos vankeutta käytetään turvaamistoimeen rinnastuvassa tarkoituksessa tulevien vakavien rikosten ehkäisemiseksi, harkinnan kohde ja perusteet poikkeavat olennaisesti yleisestä rikosoikeudellisesta seuraamusharkinnasta. Varmuusvankeuden määrittäminen perustuisi tuomitun rikollisen uusimisriskin arvioimiselle, mikä sisältää väistämättä arvostuksenvaraisia elementtejä, vaikka harkinnassa tukeuduttaisiin asiantuntijatietoon ja tuomitun psyykkisen tilan tutkimiseen. Varmuusvankeus olisi ristiriidassa rikoksista tuomitujen yhdenvertaisen kohtelun vaatimuksen kanssa ja vähentäisi rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän ennustettavuutta. Tuomitun henkilöön liittyvät näkökohdat vaikuttaisivat olennaisesti konkreettiseen toteutuvaan seuraamukseen sen ohella, miten syyksiluettua rikosta on arvioitu rangaistusta määrättäessä.

Arviomuistiossa on sinänsä tuotu esille yhteiskunnallisesti perusteltuja tarpeita seuraamusjärjestelmän kehittämiseen vakavien henkilöön kohdistuvien rikosten osalta. Käräjäoikeudessa tehdyt havainnot osoittavat osaltaan sitä, että vaikka väkivaltarikokset eivät välttämättä ole kappalemääräisesti lisääntyneet, erityistä väkivaltaisuutta osoittavia rikoksia on käsiteltävänä huomattavassa määrin ja todennäköisesti niiden määrä on jonkin verran lisääntynyt.

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus (2022/723), joka on tullut voimaan vuoden 2023 alusta, ankaroitti merkittävästi etenkin lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikkoja. Esimerkiksi törkeän lapsenraiskauksen (RL 20:13) enimmäisrangaistus korotettiin 12 vuodeksi vankeutta, joka vastaa taposta tuomittavaa enimmäisrangaistusta. Yhden henkilöön kohdistuvien rikosten lajin rangaistuskäytännön ankaroituminen voi johtaa siihen, että väkivaltarikosten rangaistusarvo näyttäytyy lievältä suhteessa seksuaalirikoksiin. Tämä johtaa siihen, että vakavista väkivaltarikoksista tuomittavat vankeusrangaistukset etenkin yhteistä rangaistusta määrättäessä voivat olla suhteessa lieviä verrattuna seksuaalirikoksista tuomittaviin.

Arviomuistiossa on tuotu esille tilastotietoa siitä, että elinkautisvankien lukumäärä on kasvanut, mikä käytännössä osoittaa sen, että syyntakeisena murhasta tuomittujen määrä on merkittävä. Voimassa olevat ehdonalaisten vapauttamiseen liittyvät säännökset (RL 2C:5) käytännössä johtavat siihen, että tekotavaltaan erityisen törkeästäkin taposta tuomittu suorittaa vankeusrangaistustaan murto-osan verrattuna murhasta tuomittuun elinkautisvankiin. Tämäkin seikka puoltaisi sitä, että rangaistusasteikkoa taposta tarkistettaisiin vastaamaan paremmin rikoslajin erityistä vakavuutta.

Yhtenä vaihtoehtona varmuusvankeuden käyttöönotolle voisi olla selvittää mahdollisuuksia vakavien väkivaltarikosten, kuten tapon ja törkeän pahoinpitelyn, rangaistusasteikkojen korottamista nykyisestä. Törkeän pahoinpitelyn osalta asteikko voisi olla kahdesta kymmeneen vuotta, jolloin asteikko vastaisi lapsenraiskauksen rangaistusasteikkoa (RL 20:12). Tappoa koskevaa rangaistusasteikkoa olisi mahdollista ankaroittaa 15 vuodeksi vankeutta, jolloin rangaistusasteikko mahdollistaisi törkeää lapsenraiskausta ankaramman rangaistuksen määräämisen. On vaikea nähdä oikeuspoliittisia perusteita sille, että vakavakaan seksuaalirikos voisi olla rangaistusarvoltaan ankarammin arvosteltava henkirikokseen verrattuna. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että tapon osalta yhteisen vankeusrangaistuksen enimmäismäärä olisi 18 vuotta. Tapon rangaistusasteikon korottamisella kuvatuin tavoin olisi todennäköisesti jonkinlainen heijastusvaikutus elinkautisvankien vapauttamisharkintaan.

Rangaistusasteikkojen korottaminen yhdistettynä yhdistelmärankaistuksen uudistamiseen voisi tarjota vaihtoehdon, joka puuttuisi vähemmän tekorikosoikeuteen ja mahdollistaisi vakavien väkivaltarikosten ankaramman rangaistuskäytännön silloin, kun teko ja tekijään liittyvät seikat antavat siihen perustellun aiheen. Tällöin myös vältyttäisiin asian uudelleen käsittelemiseltä tuomioistuimessa, joka lisää järjestelmän kustannuksia ja vähentää seuraamusjärjestelmän ennakoitavuutta.

Jos edellä esitetty vaihtoehto valittaisiin keinoksi vakavien väkivaltarikosten seuraamusjärjestelmän kehittämiseksi, yhdistelmärankaistusta olisi joka tapauksessa perusteltua uudistaa siten, että yhdistelmärankaistus olisi käytettävissä myös tuomittaessa ensimmäistä kertaa rikoksista pitkään vankeusrangaistukseen. On täysin mahdollista, että vakavista ja väkivaltaisuutta osoittavista rikoksista syytettyä ei ole aikaisemmin tuomittu vastaavista teoista, mutta yhdistelmärankaistuksen

määräämiselle on siitä huolimatta painavat perusteet. Siten lainsäädännössä tulisi mahdollistaa yhdistelmärangaistuksen määrääminen siten kuin arviomuistiossa on esitetty.

Yhdistelmärangaistusta koskevaa lainkohtaa (RL 2C:11,1) tulisi joka tapauksessa muuttaa siten, että tuomioistuimien voisi itsenäisesti suorittaa yhdistelmärangaistuksen määräämisen liittyvän harkinnan. Nykyiselle säännökselle, jossa harkinta on sidottu syyttäjän vaatimukseen, ei ole osoitettavissa perusteita, koska seuraamusharkinta on joka tapauksessa tuomioistuimen päätösvallassa. Nykyinen säännös asettaa seuraamusharkinnan tältä osin riippuvaiseksi syyttäjän aktiivisuudesta ja ammattitaidosta, mikä voi osaltaan johtaa siihen, että yhdistelmärangaistusta ei välttämättä käytetä, vaikka perusteita siihen olisi.

Mikäli katsotaan oikeuspoliittisesti perustelluksi säätää varmuusvankeudesta, käräjäoikeuden käsityksen mukaan arviomuistion malli A on tarkoituksenmukaisempi. Mallin etuna on, että se mahdollistaa varmuusvankeuden harkinnan aina silloin, kun tuomittu on suorittamassa yhdistelmärangaistusta. Yhdistelmärangaistusta käytetään vuositasolla joissakin tapauksissa, jolloin varmuusvankeuden soveltamisala tulee jäämään rajatuksi myös tätä mallia käytettäessä. Muutosesitykseen sisältyvä säännös siitä, että yhdistelmärangaistus ei edellyttäisi välttämättä aikaisempia tuomioita, on perusteltu. Myös ensikertalainen saattaa olla syytteessä niin vakavista ja lukuisista henkilöön kohdistuvista rikoksista, että yhdistelmärangaistuksen määräämiselle on peruste. Arviomuistion malli B asettaa kynnyksen varmuusvankeudelle tarpeettoman korkealle ja on oletettavaa, että malli rajaisi varmuusvankeuden käyttöalan käytännössä olemattomaksi.

Mikäli varmuusvankeus otetaan käyttöön, on otettava huomioon lainmuutoksen aiheuttamat tarpeet lisäresursseista, jotka tulevat todennäköisesti kohdentumaan erityisesti vankeinhoitoon. Jo edellä mainittu seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus on lisännyt ja tulee lisäämään tuomioistuimien määräämiä ehdottomia vankeusrangaistuksia. Jos varmuusvankeutta koskeva lakimuutos hyväksytään, tulee vaikutus olemaan vastaava, joskin pidemmällä viiveellä, koska seuraamuksia sovelletaan vasta lain voimaan tulon jälkeen tehtyihin rikoksiin.

Toisena resursseihin liittyvänä näkökohtana todettakoon, että varmuusvankien vapauttamisharkinta on esitetty tapahtuvaksi Helsingin hovioikeudessa. On sinänsä perusteltua keskittää elinkautisvankien vapauttamismenettely ja varmuusvankeutta koskeva harkinta samaan tuomioistuimeen. Helsingin hovioikeus on kuitenkin työmäärältään ruuhkaantunein hovioikeus eikä käsittelyaikojen perusteella kykenevä joutuiseen käsittelyyn ainakaan kaikissa sen käsittelemissä asioissa. Koska maantieteelliset tai pääkaupungin asemaan pohjautuvat syyt eivät edellytä asiaryhmän keskittämistä Helsinkiin, voisi käsittelyn keskittää johonkin muuhun Etelä-Suomen hovioikeuteen, kuten esimerkiksi Vaasaan.

Lainsäädäntötekniisenä kysymyksenä on vielä todettava, että esitetyssä säännöksessä (s. 103) voisi selkeämmin viitata siihen, että varmuusvankeutta koskevaan menettelyyn sovelletaan pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelyä koskevaa lakia. Lakiviittaus on tarpeen muun muassa

pitkäaikaisvankien vapauttamismenettelyä koskevan lain 2 §:stä ilmenevien karenssiaikojen noudattamiseksi.

Pirkanmaan kärjäoikeuden lausunnon on laatinut kärjätuomari Antti Tapanila

Nuotto Antero
Pirkanmaan kärjäoikeus